

CESTOVNI PROMET

- primarni zagađivač zraka u gusto naseljenoj sredini – 50%

Cestovna motorna vozila kao izvor zagađenja zraka

- na temelju kemijske analize ustanovljeno je da potrebna količina kisika potrebna za potpuno izgaranje 1 kg goriva iznosi 14,7 kg
- odnos stvarne količine zraka potrebne za proces izgaranja jedinične količine goriva naziva se faktor zraka λ
  - $\lambda > 1 \rightarrow$ siromašna smjesa (višak zraka u smjesi)
  - $\lambda < 1 \rightarrow$ bogata smjesa
- izgaranjem goriva nastaju produkti izgaranja $\rightarrow$ neškodljivi sastojci
- nepotpunim izgaranjem goriva nastaju produkti koji su i dalje sposobni izgarati te su kao takvi jako štetni za okoliš

NEŠKODLJIVI SASTOJCI:

- vodena para (H_2O)
- dušik (N_2)
- kisik (O_2)
- ugljikov dioksid (CO_2)

ŠKODLJIVI SASTOJCI:

- ugljikov monoksid (CO)
- ugljikovodici (CH)
- dušični oksidi (NO_x)
- sumporov dioksid (SO_2)
- čađa
- olovo

- 50% CO_2 u formiranju efekta staklenika
- CO_2 u prometu: 82.9% cestovni, 11.7% zračni, 2.9% željeznički, 2.5% pomorski promet
- prosječan ispuh CO_2 za jedan automobil $\rightarrow$ 16,5 g/km
- ugljični monoksid
  - benzin motor $\rightarrow$ 0,25 – 10 %
  - diesel motor $\rightarrow$ 0,005 – 0,5 %
- maksimalna dopuštena koncentracija ugljik monoksida (CO) je 50 ppm, dok je pri mirovanju 200ppm
- PAU – policiklički aromatski ugljikovodici
- učinci zagađenja zraka:
  - $\rightarrow$ na čovjeka – bolesti dišnih organa (rak, astma, bronhitis)
  - $\rightarrow$ na biljke
  - $\rightarrow$ na materijale – korozija, oštećenje pročelja zgrada

EKO TEST U REPUBLICI HRVATSKOJ – od 14.08.2001.

- dva osnovna načina redukcije:
  1. podešavanje rada postojećih motora i njihovo dovođenje u ispravno stanje
  2. zamjena postojećeg voznog parka u kojem prevladavaju bezolovni katalizatorski motori s manjim i ekološki prihvatljivijim voznim parkom s REG-KAT

Značenje homologacije cestovnih vozila za čistoću okoliša

- HOMOLOGACIJA – postupak utvrđivanja sigurnosnih i ekoloških sposobnosti vozila
- dosad je ukupno doneseno 109 ECE pravilnika koji se odnose na područja
  - aktivne sigurnosti
  - pasivne sigurnosti
  - zaštite okoliša
  - općih uvjeta sigurnosti
- popis ECE pravilnika koji se odnose na emisiju ispušnih plinova
  - ECE R–15 → kontrola emisije ispuha iz otto i diesel motora
  - ECE R–83 → zamijenio ECE R–15, uveo strožu kontrolu
  - ECE R–24 → dimnost ispušnih plinova diesel motora
  - ECE R–49 → kontrola emisije ispuha srednjih i velikih dieselovih motora
  - ECE R–84 → emisije ispušnih plinova s obzirom na potrošnju goriva
  - ECE R–101 → emisije CO₂ i potrošnje goriva

Mjere za smanjenje ispušnih plinova kod OTTO motora

- **zahvati unutar motora**
  - sustavi elektroničkog paljenja
  - elektronički sustav za ubrizgavanje
- **zahvati izvan motora**
  - katalizatori
  - zagrijavanje katalizatora
  - upuhivanje sekundarnog zraka
  - toplinske izolacije ispušnog sustava
- **najdjelotvorniji** sustav za pročišćavanje ispušnih plinova (čak 3 štetna plina) je katalizator trostrukog djelovanja (smanjuje emisiju do 90%)
- uvjeti za djelotvoran rad trostrukog katalizatora:
  1. bezolovno gorivo
  2. bogatstvo smjese – stehiometrijski omjer zraka i goriva (faktor zraka $\lambda=1$)
  3. radna temperatura katalizatora (300 – 450 °C) – nakon 2-4 km vožnje (150s da katal. dobije radnu temp.)
  4. radni vijek – nakon 80000 km katalizator se kemijski i mehanički onečisti (brzina starenja i zaprljanja)

Katalizator

- redukcijski, oksidacijski, trostrukog i dvostrukog djelovanja
- proces u katalizatoru se odvija u 3 faze:
  1. adsorpcija
  2. kemijske reakcije
  3. desorpcija
- Trostruki katalizator je najskuplje i najbolje rješenje
- njegova efikasnost ovisi o bogatstvu smjese, temperaturi ispušnih plinova, o brzini starenja i zaprljanja

- uz njegovu primjenu potrebne lambda sonda tj. sonda kisika s elektronskim upravljašem radi uspješnog čišćenja štetnih tvari
- zagrijavanje katalizatora može biti:
  - električnim griječem (izravno iz akumulatora, izravno iz alternatora)
  - plamenikom
  - primjenom aktivnog ugljena

Prednost:

- brzo zagrijavanje na radnu temp
- nizak protutlak
- jednostavna dijagnostika
- ekološki povoljna rješenja

Nedostaci:

- velika potrošnja energije
- povećanje cijene i mase vozila
- mala tajnost akumulatora

DIESEL MOTORI

- problem su dušični spojevi (NO_x) i čađa
- proces izgaranja u području siromašne smjese tj. s viškom zraka, pa nisu problem ugljikov monoksid (CO) i ugljikovodici (CH)
- mjere za smanjenje ispušnih plinova dieselskih motora su:
- zahvati unutar motora
  - početak dobave
  - predubrizgavanje
  - punjenje
  - hlađenje usisanog zraka
  - povratno vođenje ispušnih plinova
- zahvati izvan motora:
  - kemijske reakcije
    - termičke reakcije
    - katalitičke reakcije
  - Katalitičke reakcije (pročišćavanje plina od čestica):
    - selektivna nekatalitička redukcija - kamioni
    - selektivna katalitička redukcija
    - neselektivna katalitička redukcija
    - DENOX katalizator
    - oksidacijski katalizator
- **DENOX katalizator** je predviđen za rad u siromašnim smjesama i služi za smanjenje NO_x preko 30%
- **oksidacijski katalizator** omogućuje oksidaciju CO i CH pri temperaturi iznad 170°C
- **keramičko monolitni filter**
  - visok stupanj pročišćavanja
  - temperaturna postojanost keramike
  - relativno mali prostor zapremanja
  - zbog taloženja čestica potrebno je obnavljanje filtera

BUKA U CESTOVNOM PROMETU

- 40 % europskog stanovništva izloženo je buci iznad 55 dB
- 20 % je izloženo buci koja prelazi 65 dB → nedopustiva razina za dugotrajnu izloženost

- buka od gradskog prometa može povećati rizik od infarkta 2 - 3 puta
- buka preko 60 dB može izazvati podraživanje simpatičkog dijela autonomnog živčanog sustava

- razna buke ili zvuka L u dB jednaka je:
$$L = 20 * \log (P/P_0) \text{ [dB]}$$
- decibel je mjera za potencijal zvučnog tlaka

- mjerenje buke ima sljedeću svrhu:
  - da se ocijeni važnost buke kao štetnog faktora u određenoj sredini
  - da se dobiju podaci koji će služiti za planiranje naselja i prometnica
  - da se dobiju podaci za stvaranje matematičkog modela za prognoziranje buke
  - da se utvrdi nužnost i potreban opseg mjera za zaštitu

- mjerenje buke:
  - pojedinačnog vozila
  - prometnog toka

- utjecaj pojedinih čimbenika prometnog toka na razinu buke:
  - protok
  - brzina
  - struktura

- smanjenje buke na izvoru:
  - rad motora
  - smanjenje brzine
  - vozna površina – hrapaviji kolnik stvara veću buku
  - upravljanje prometom
  - preusmjeravanje prometa
  - ponašanje vozača

- smanjenje rasprostiranja buke:
  - planiranje prometom
  - dovoljna udaljenost od prometnica
  - zaklanjanje prostora koja se štiti
  - primjena barijera
  - smještanje prometnica u usjeke
  - smještanje prometnica u tunele

- mjere za smanjenje buke provodi se:
  - a) na izvoru buke
  - b) na prijenosu buke (prigušnim aluminijskim poklopcem)
  - c) na prijemniku buke (upotrebom panelnih ploča)

- mjere za smanjenje buke kod motora:
  - upravljanjem procesom izgaranja
  - smanjenjem buke konstrukcijom motora
  - smanjenjem buke oklopom oko motora
  - zidovi kućišta motora od visokoprigušnih materijala i što kraći, od lijevanog magnezija (smanjenje visokofrekvencijske buke pritom iznosi 10-12 dB)
  - Active Noise Control sustav (ANC)

- mjere za smanjenje buke izvan motora:
  - vođenjem prometnice u tunelu smanjuje se buka za 20 dB
  - uzdužni nagibne veći od 3% (nagib od 4% povećava zvučni inzenzitet za 3 dB)
  - odabrati odgovarajuću brzinu – 90 km/h povećava se buka za 3 dB
  - gradnjom prirodnih zvučnih barijera u obliku zidova, zaštitnih nasipa i pošumljenim pojasima

Uklopljenost ceste u krajolik

1. izbor trase – prostorni i razvojni gospodarski planovi
  2. prometni planeri – izbor tipa prometnice, njenoj opravdanosti s obzirom na opterećenje
  3. graditelji s tehničkim rješenjima
  4. pejzažni arhitekti – koncepcija najmanjeg oštećenja krajolika, sanacija nakon gradnje
- razvija se djelatnost OBLIKOVANJA KRAJOLIKA SUVREMENIM CESTAMA
  - tuneli su negdje možda i nepotrebni, ali čuvaju okoliš

Utjecaj ceste na okolinu

- od svih vrsta prometnica najveći utjecaj na okolinu imaju ceste
- suvremene ceste zbog velikih širina i visokih zahtjeva intenzivno narušavaju sliku krajolika
- u gradnji cesta treba mijenjati mnoge klasične graditeljske tehnike projektiranja

Tuneli

- umjesto usjeka treba izvoditi tunele i tamo gdje oni nisu tehnički potrebni i to površinskim otkopom

Usjeci i nasipi

- ako se rade, moraju dobiti položene strane, često mnogo položenije nego što to zahtijeva pokos prirodnog klizanja terena

Vijadukti

- ne treba ih izbjegavati
- dobro oblikovana inženjerska konstrukcija pridonosi krajoliku

Potporni tipovi

- Valja ih izbjegavati, a tamo gdje su neizbježni treba ih obložiti debelim kamenom, a ne raditi u betonu.

Ograde-braniči

- Treba ih izbjegavati
- na autocestama umjesto limene ograde, bolje je ostaviti širok zelen pojas, širok koliko i jedan trak smjera s rigolom po sredini, položenih stranicama

Ulazi u tunele

- Oni moraju biti položeni u padini brijega, a ne izvođeni na stari način s vertikalno betonirani iskopom

Ceste u kosine

- umjesto urezivanjem ceste u padinu brijega usjekom i nasipom, suvremena gradnja cesta radi sa uzdužnim vijaduktima
- osim tehničkih i estetskih prednosti pruža i ekološke

Pothodnici i podvožnjaci

- Oni moraju biti što više prostorno oslobođeni umjesto da se provlače kroz uski betonski prolaz kako bi izgledali kao prirodna uteknuća.

Faze planiranja prometa nakon II svjetskog rata

1. prva faza – faza automobila
  - obuhvaća obnovu s jasnim davanjem prioriteta automobilu i traje sve do sredine 60-ih godina 20. st.
  - planirao se grad "primjeren automobilu", zanemaren javni gradski prijevoz
2. druga faza – faza razmišljanja, sredinom 60-ih godina 20. st.
  - pojavljuju se zahtjevi za integralnim planiranjem svih oblika prometa
3. treća faza – započela 70-ih godina 20.st.
  - obnavljanje sustava javnog gradskog prometa
  - koncept mjera smirenog prometa
4. četvrta faza – masovnija izgradnja podzemne i nadzemne gradske željeznice
5. peta faza – od sredine 80-ih godina 20. st.
  - nema primjerenog rješenja za problem gradskog prometa

Prometni infarkt

- tri strategije rješenja:
  1. staru gradsku jezgru zatvoriti za automobile
  2. otežati prilaz osobnom vozilu u centru grada
  3. ponuditi kvalitetne i raznovrsne alternative osobnom vozilu

Koraci u cilju ekološkog prometnog sustava

1. postepeno uklanjanje automobila
  - grad kraćih udaljenosti
  - voditi takvu prometno-urbanističku politiku da se smanji relacija putovanja
2. preusmjeravanje prometa
  - unapređenje nemotoriziranog i javnog gradskog prometa
  - destimulativno djelovati na korištenje vozila
3. poboljšati tehniku i tehnološki aspekt vožnje
4. mjere smirivanja prometa

Alternativna goriva

Biodiesel

- dodaje se 20% klasičnom diesel gorivu i smanjuje emisiju štetnih tvari za 35%
- emisija stakleničkih plinova od diesel goriva iznosi 2,8 kg/l, a kod biodiesela iznosi 0,89 kg/l, što je 68% manje
- CO₂ neutralno gorivo
- transport biodiesela gotovo je potpuno neopasan za okoliš, jer se u tlu razgradi za 28 dana
- u vodi se razgradi za nekoliko dana
- najznačajnija prednost biodiesela je smanjenje emisija stakleničkih plinova i štetnih tvari

Prednosti

- zatvoren CO₂ kružni tok
- 50% manja emisija štetnih plinova
- biološki dobro razgradivo
- industrijska proizvodnja
- obnovljiv izvor energije
- količina čađi manja do 50%
- gotovo da nema sumpora

Nedostaci

- manja ogrjevna moć
- veća potrošnja za oko 10%
- manja snaga motora
- poras emisije NO_x za 12%
- razgrađuju lakirane površine
- jak miris ispušnih plinova

Mjere za smanjenje potrošnje goriva

1. pomak u postojećoj strukturi korištenja oblika i sredstava prometa (preusmjeravanje sa cestovnog na željeznički promet)
2. ograničenje potrošnje goriva
3. bolje iskorištenje prijevoznih sredstava
4. bolje iskorištenje goriva

Prostorno planiranje i ekologija u prometu

- obnovljivi izvori energije – energija vodnih tokova i kretanja vode, sunčeva energija, energija vjetra
- neobnovljivi izvori energije – fosilna goriva, nafta i plin
- vrste goriva – kruta goriva
  - tekuća
  - plinovita

Osnovni kriteriji za ocjenjivanje potencijalnog alterativnog goriva:

1. mogućnost masovne proizvodnje i to iz obnovljivih izvora
2. specifičnost pripreme smjese
3. utjecaj na okoliš
4. ekonomski uvjeti – konkurentnost cijene (cijena se vrednuje po energetskej jedinici)
5. stupanj opasnosti pri manipulaciji

VODIK

Prednosti

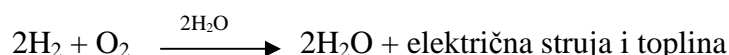
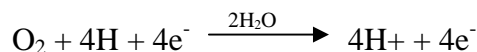
- može se pretvoriti u korisne oblike energije s visokom efikasnošću
- obnovljivo gorivo – proizvodi se iz vode
- najlakša tvar poznata čovjeku
- nema emisije štetnih plinova
- neutralan, ugodan za čovjekov okoliš

Nedostaci

- skupa proizvodnja
- niska
- tehnički problemi
- skladištenje
- pri proizvodnji se troši 90% energije (pri elektrolizi vode)

GORIVI ČLANAK

- elektrokemijski motor koji izravno pretvara energiju goriva u električnu energiju za pogon vučnih motora → električna vozila
- kod baterija je gorivo pohranjeno u samoj bateriji, a kad goriva više ne potiče kemijsku reakciju za proizvodnju električne energije, baterija se mora obnoviti
- gorivo je kod gorivog članka smješteno u zasebnom spremniku i opskrbljuje gorivi članak prema potrebi
- kad vozilo isprazni spremnik, potrebno ga je ponovno napuniti

- vodikov plin dolazi na elektrodu obloženu metalom (npr. platinom) koja razdvaja molekule vodika na atome, odnosno ionizira ih u vodikove ione, tj. katione
- ta elektroda u kontaktu je s elektrolitom, vodom ili drugom tekućinom čije se polarne molekule mogu ionizirati i provoditi elektricitet

PRIRODNI PLIN

Prednosti:

- jeftiniji i do 65%
- raspoloživost još 200 godina
- lakši od zraka
- viša temperatura zapaljivosti
- neškodljiv za ljudsko zdravlje

Nedostaci:

- emisija NOx kao kod otto motora
- SPP povećava težinu spremnika
*5 – 7 puta

ZRAČNI PROMET

Komercijalno zrakoplovstvo i okoliš

- eksterni troškovi zračnog prometa uslijed onečišćenja, zagušenja i stradavanja na razini EU iznosi 16,4 milijarde €/god.

Međunarodne organizacije za okoliš u zrakoplovstvu

- International Civil Aviation Organization
- International Air Transport Association
- European Community

- buduće operacije zrakoplovnih motora ugrožavajući temeljne komponente održivog razvoja stavljaju pred proizvođače do 2010. zahtjeve:
  - smanjenje potrošnje za 20%
  - smanjenje razine buke za 10 dB
  - smanjenje NO_x emisije za 85%
  - smanjenje izravnih operativnih troškova za 3%

- ANEX 16 ICAO – zaštita okoliša
  - Volume I – buka zrakoplova
  - Volume II – emisija zrakoplovnih motora

ANEX-om 16 ICAO zrakoplovi se dijele u 4 skupine

- kategorija 1
  - neodgovarajući zrakoplovi (prema dopuštenom stupnju buke) koji ne mogu dobiti certifikat o plovidbenosti (B 707)
- kategorija 2
  - zrakoplovi koji djelomično odgovaraju dopuštenom stupnju buke radi čega ih treba utišati ili postupno izbaciti iz uporabe (B 727-100, B 747-200)
- kategorija 3
  - zrakoplovi koji odgovaraju dopuštenom stupnju buke
- kategorija 4
  - zrakoplovi koji imaju razinu buke nižu od 10 dB od postavljenih granica 2006. godine

Buka u komercijalnom zračnom prometu

- ICAO propisao tri referentne točke u blizini USS-e kojima se utvrđuje razina buke pri slijetanju odnosno polijetanju
  - točka A (preletna točka) - koja se nalazi na produženoj središnjici USS-e, udaljenu 6500m od početka zaleta pri polijetanju. U ovoj točki se mjeri razina buke pri uzlijetanju
  - točka B (prilazna točka) – nalazi se na produženoj crti USS-e, 2000m od praga USS-e. U ovoj točki se mjeri razina buke pri slijetanju
  - točka C (lateralna točka) – nalazi se na paralelnoj središnjici USS-e, udaljenoj od središnjice 650m, gdje je razina buke najveća za vrijeme uzlijetanja zrakoplova

Načini smanjenja buke u zračnom prometu

- TEHNIČKI – utišavanjem motora u eksploataciji (Husk-kit), izmjenom motora i zamjenom bučnih zrakoplova novim modelima
- ORGANIZACIJSKO-TEHNOLOŠKI – reguliranje lokalne gustoće prometa, racionalizacija početno-završnih operacija na zračnim lukama

Izvori buke zrakoplova

- pogonska skupina
- struktura zrakoplova oko koje se stvaraju turbulentni slojevi
- buka turboventilacijskog motora nastaje radom njegovih elemenata:
  - ventilatora
  - kompresora
  - turbine i komore izgaranja
  - te zbog strujanja mlaza ispušnih plinova

Postoje 4 glavna elementa balansiranog pristupa u regulaciji zrakoplovne buke po rezoluciji ICAO 2000. godine

1. redukcija buke na izvoru
2. operativne restrikcije za zrakoplove na granici udovoljavanja "chapter 3" standarda
3. posebno planiranje i menadžment aerodroma
4. operativne procedure smanjenja buke

Operativne mjere smanjenja buke

- postupak FAA
- postupak Lufthause (tehnika mali otpor – mali potisak)
- prilaz u dva stupnja
- prilaženje/odlet po krivocrtnoj putanji

Emisije ispušnih plinova mlaznih motora

- predmetom kontrole su: CO, NO_x, HC i koksne čestice, tj. dimnost ispušnih plinova
- najznačajnije onečišćenje je na visinama krstarećeg leta (8-12km) odnosno u području tropopauze gdje se zrakoplovi pojavljuju kao jedini antropogeni zagađivači
- sveukupno je 1/5 zrakoplovima emitiranih polutanata u donjim stratosfernim slojevima, dok je ostalih 4/5 unutar troposfere
- staklenik-efekt je na granici tropopauze deset puta veći nego u donjim slojevima
- najveću brigu zadaju dušičini oksidi (NO_x) zbog dva efekta:
  1. iznad tropopauze doprinose uništenju ozona
  2. u gornjoj troposferi povećavaju količinu ozona koji na ovim visinama stvara efekt staklenika

RJEŠENJE: u tehničkom unapređivanju, tj. na poboljšanju ukupne aerodinamike zrakoplova kao i na projektiranju nove generacije propfan-motora s novom koncepcijom komore za izgaranje

Utjecaj zračne luke na okoliš

- buka zrakoplova
- emisija zrakoplovnih motora
- planiranje namjene i uporaba okolnog zemljišta
- tretiranje otpada
- onečišćenje tla i vode na zračnoj luci i njezinoj okolini

- Na svjetskim zračnim lukama sve je prisutniji termin environmental capacity koji znači ograničenje kapaciteta zračne luke s aspekta zaštite svjetske okoline.

- Povećanje prometa uvjetuje:
  - povećanje količine otpada
  - tretiranje otpada na način da se koriste materijali pogodni za recikliranje

Onečišćenje zraka na zračnoj luci

- od ispuha zraka motora
- otvori za gorivo zrakoplova
- motorna vozila putnika i zaposlenih i posjetitelja zračne luke
- zemaljska oprema
- građevinske aktivnosti

RJEŠENJE:

- zahtijevati da su motori ugašeni u blizini ulaza/izlaza
- koristiti manji broj motora koji rade velikom brzinom okretaja u minuti dok rulaju kako bi se smanjile emisije CO i HC
- riješiti problem izlaska goriva

Onečišćenje vode od rada zračne luke

- Sanitarni otpad
- Industrijski otpad
- Onečišćenje voda zbog olujna vremena i kanalizacije
- Otpad od čišćenja zrakoplova, punjenja goriva
- Otpad od remonta i održavanja zrakoplova

Alternativni pogon u zrakoplovstvu

- Prvi zrakoplov koji je poletio kraj Moskve na tekući vodik je TUPOLJEV 154
- Optimalna komora za izgaranje vodika treba iskoristiti njegove prednosti:
  - mogućnost izgaranja siromašnih gorivih smjesa
  - niže temperaturne granice paljenja
  - dobro miješanje sa zrakom i velika reaktivnost (kratko zadržavanje zraka)
- istraživanja pokazuju da se emisije NO_x pri izgaranju vodika mogu smanjiti na 1/3
- projektiranje nove kompatibilne infrastrukture vrlo skupo (ukapljivanje, spremnici za njegovu pohranu i sl.)
- "cryoplane" – smještaj spremnika za gorivo u trupu iznad putničke kabine.

Novе tehnologije

- tehnološko usavršavanje zrakoplovnih motora zadnjih 40-ak godina pridonijelo je smanjenju potrošnje goriva od 70%
- tipični zrakoplovi koji se aktuelno uvode su za 20 dB tiši u odnosu na zrakoplove od prije 30-ak godina, što znači redukciju luke za 75%

Operativne mjere

- prema izvješću IPCC, poboljšanjem ATM efikasnosti (kontrola zračnog prometa) može se reducirati potrošnja goriva za 6-12%

Ekonomске mjere

- uvođenje zrakoplovnih ekoloških naknada (0.20 dolara po litri goriva smanjio bi rast zrakoplovne emisije za 30%)

Materijali izrade nove generacije zrakoplova

- kompozitni materijali → smanjenje težine zrakoplova
  - povećanje nosivosti
  - dugotrajna izdržljivost
  - veća otpornost na opterećenje
- već 60% konstrukcije A350 zrakoplova napravljeno od plastike ojačane karbonskim vlaknima, te aluminij-litijskih legura

- najčešće u uporabi su sljedeći materijali:
  - plastika ojačana vlaknima
  - staklena vuna
  - fiberglas
  - ojačan karbon – karbon kompozit
  - super legure (bazirane na niklu, kobaltu ili željezu)

Ekološka tehnologija gradnje zrakoplova

- IZRAVNI – poboljšanjem konstrukcije i performansi zrakoplovnih motora kao glavnih izvora buke i emisije
- POSREDNI – reguliranjem prometa na način minimiziranja lokalne gustoće prometa i reguliranjem operativnih faza leta, tj. početno-završnih operacija na zračnim lukama

ŽELJEZNIČKI PROMET

Ekološke prednosti željezničkog prometa

- strategijom EU do 2020. predviđen je jedinstven europski željeznički sustav:
  - povećati tržišni udjel željeznice u prijevozu putnika sa 6% na 10% i u teretnom prijevozu sa 8% na 15%
  - u zemljama Srednje i Istočne Europe zadržati udio željeznice u ukupnom prijevozu tereta na razini od 40%
  - udvostručiti produktivnosti radne snage na željeznicama
  - povećati djelatvornostenergije za 50%
- zadnjih 30. godina svake godine u Europi se zatvara u prosjeku 600 km željezničkih pruga, dok se istovremeno cestovna mreža povećava za 1200 km – pogrešna prometna strategija

Eksterni troškovi

- za razmatranje strukture eksternih troškova uzeti su parametri:
  - nesreće
  - zagađenja zraka
  - klimatske promjene
  - buka
- eksterni troškovi rastu i 2010. u odnosu na 1995. porast će za 58% (zbog povećanja intenziteta prometa, zbog velikih brzina željezničkog prometa)
- argument za preusmjeravanje prijevoza tereta sa cestovnog na željeznički su eksterni troškovi koji su niži i do 5 puta
- cestovni promet generira i do 87% ukupnih eksternih troškova prometa (zračni promet 14%, željezniči 1.9%, vodni promet 0.4%)

Povećanje energetske djelatvornosti željezničkog prijevoza

- smanjiti masu željezničkih vozila
- povećati aerodinamiku i smanjiti trenje
- povećati koristan prostor u željezničkim vozilima
- koristiti što više regenerativne kočnice i akumulirati energiju
- raditi na inovativnim vučnim konceptima i izvorima energije
- posebnu pažnju obratiti na upravljanje i organizaciju
- smanjivati energetske potrošnje za potrebu komfora
- smanjiti gubitke pri prijenosu kod elektro i diesel vuče
- mjeriti i dokumentirati energetske potrošnje

Ekološki aspekt željezničkog prometa

- željeznički promet prema trima glavnim čimbenicima degradiranja okoliša – zauzimanju površina, utrošku energije i onečišćenju zraka – predstavlja najpovoljniji oblik prometa
- željeznički promet zahtjeva tri puta manje zemljišnog prostora nego cestovni uz približno jednako prometno opterećenje
- ako željeznicu usporedimo s automobilom, onda ona emitira 8.3 puta manje štetnih tvari u okoliš, a 30 puta manje nego teretno vozilo za isti obujam prometa
- utrošak energije po jedinici obavljenog rada na željeznici je 3.5 puta manji nego u cestovnom putničkom prometu, a 8.7 puta manji nego u teretnom prometu

Ekološki nedostatak željezničkog prometa

- buka kod vlakova velikih brzina
- prijevoz opasnih i štetnih tvari
- prskanje herbicidima
- ionizacija zraka kod elektrovođe

Problem buke u željezničkom prometu

- preko 80% svih izvora buke otpada na prometna vozila, od toga 18% na promet tračnicama
- buka od željezničkog prometa je kratkotrajna, javlja se po voznom redu i iste je glasnoće i karaktera
- sustav za ocjenu buke ima 3 granične vrijednosti (imisijsku, plansku i alarmnu)
- glavni problem postaje buka kod vlakova velikih brzina koji se kreću na umjetnim objektima (tuneli, mostovi) te je potrebno razmotriti položaj trase u odnosu na teren
- tri tehničke mjere zaštite: smanjivanje buke na izvoru, spriječavanje prijenosa buke i smanjivanje buke na mjestima prijema
- smanjenje buke na izvoru:
  - izolacijski materijali ugrađeni u gornji ustroj pruge
  - oblaganje zidova tunela materijalima za apsorpciju zvuka
  - spajanje susjednih tunela zaštitnim građevinama
  - gornji sloj od drobljenog kamenog agregata
- spriječavanje prijenosa buke:
  - zaštitni zidovi
  - sporedni tuneli
  - potkopi
  - vertikalni šahtovi
  - umjetno stvaranje suprotnog strujanja zraka
  - vegetativni zasadi
- smanjenje buke na mjestu prijema:
  - izrada zvučnih barijera ispred stambenih naselja
  - poboljšanje zvučne izolacije
  - vegetativni zasadi

Tretiranje pruge herbicidima

- herbicidi su kemijska sredstva koja suzbijaju rast neželjenih biljaka (korova)
- mogu biti organskog ili neorganskog porijekla, u krutom ili tekućem stanju
- prema opsegu djelovanja su: → **totalni**
  - **selektivni** (uništavaju samo određene biljke)
- u Švicarskoj i nekim zemljama EU potpuno je zabranjena primjena herbicida koji djeluju na korijen biljaka u održavanju željezničke infrastrukture
- usvojeni propisi traže selektivnu primjenu herbicida u najnižoj mogućoj koncentraciji koja je učinkovita
- pravila uvjetuju uklanjanje raslinja samo u krajnjoj nuždi (a ne redovito kao do sada)
- primjenu samo određenog broja herbicida čije djelovanje nije previše štetno za okoliš (glifosat)
- školovano osoblje za provedbu tretmana
- ograničenje područja primjene na najmanju moguću mjeru
- na mreži HŽ-a koristi se samo 6 vrsta herbicida u različitim kombinacijama

TELEKOMUNIKACIJSKI PROMET

- korisnik svih ostalih vidova prometa i samim time posredni zagađivač
- kod izgradnje telekomunikacijske mreže koristi se mehanizacija i zadire u okoliš
- pri eksploataciji TK prometa javljaju se električna i elektromagnetska polja, a sa njima i elektrosmog, te dolazi do pojave elektrostresa uvjetovanog tim poljima

Elektrosmog

- društvo koje nastaje našim očima, a temelji se na povezivanju elektronskih računala, informacijskih mreža, baza podataka i potraživačke elektronici, susreće se sve češće s problemima onečišćenja okoliša elektro magnetskim zračenjem koje u ljudskom organizmu proizvodi elektrostres, a zovemo ga elektrosmog
- pojam elektrosmog u širem smislu obuhvaća sva područja neionizirajućih zračenja u golemom elektromagnetskom spektru od statičkih polja preko polja ekstremno niskih frekvencija (ELF), radiofrekvencija (RF) do polja najviših frekvencija ultraljubičastog (UV) svijetla
- današnja opterećenja od elektro magnetskog zračenja izazivaju prema spoznajama mnogih znanstvenika biokemijske promjene i stalan stres u središnjem živčanom sustavu
- također izazivaju i poremećaje funkcija mozga i psihička oštećenja
- burnim razvojem telekomunikacija prošireno je elektro magnetsko onečišćenje okoliša širom svijeta i u području visokih frekvencija
- elektromagnetska se zračenja:
  - miješaju u zbivanja u stanicama
  - utječu na genetske informacije (čime mogu prouzročiti rak, oštećenje nasljednih svojstava i defektivnu novorođenčad)
- gradnja i širenje elektromagnetskog distribucijskog sustava u tehnološki razvijenim zemljama uzrokuje izvrgnuće stanovništva elektromagnetskim poljima, oblika i frekvencija većih nego što se događa u prirodi
- epidemiološke studije profesionalnog izvrgnuća radnika u elektroindustriji i proizvodnji električne energije pokazuju da se u više od polovice konstatira povećan broj oboljenja od zloćudnih novotvorina
- općenito je poznato da je u posljednjih nekoliko desetaka godina sve izraženiji porast gustoće različitih mikrovalova
  - radiodifuzija
  - televizija – zemaljska i satelitska
  - sve veći broj navigacijskih, vojnih i meteoroloških radarskih sustava
  - te mnoštva različitih aparata i uređaja u industriji, kućanstvima i uredima
- svi ti mikrovalovi u biosferi su stvorili toliku gustoću da su u ekologiji s pravom nazvani elektromagnetski smog

- izvori tehnički proizvedenih električnih, magnetskih i elektromagnetskih polja svi električki i elektronički uređaji i postrojenja:
  - radiofonija svih valnih dužina
  - mobilne radioveze (mobitel)
  - odašiljači (TV i radio tornjevi, lokalni odašiljači)
  - radari (zrakoplovi)
  - elektrane, trafostanice, dalekovodi
  - kućna električna (televizori, bojleri, mikrovalne pećnice i sl.)
  - prijevozna sredstva (tramvaj, električne željeznice)
  - industrijske promjene
  - sustavi osiguranja od provala (banke itd.)
  - medicinske primjene (tomografija itd.)

- najveći emiteri zračenja u kućanstvu: → električni brijač (15 – 1500 μT)
  - sušilo za kosu (6 – 2000 μT)

- u posljednjim desetljećima povećanje potrošnje električne energije praćeno je izgradnjom sve većeg broja elektrana
- s tolikim povećanjem potrošnje energije, odnosno gradnjom velikog broja elektrana zapažen je i masovan pobol i pomor šuma
- uzrok umiranja velikih šumskih površina vjerojatno su i brojne elektrane te elektromagnetska polja koja se šire oko njih i njihovih postrojenja

- osim razmatranja utjecaja elektromagnetskih valova niskih frekvencija, proučavaju se i elektromagnetska polja visokih i ultravisokih frekvencija
- pored sveg navedenog, elektromagnetskom smogu pridonosi i ozonska rupa kroz koju na zemlju dolaze
- svojstvo elektromagnetskog smoga je da ga našim osjetilima ne možemo primjetiti, ali njegovo štetno djelovanje na naš organizam i te kako osjećamo
- nažalost, povećanjem elektromagnetskog smoga, do čega dolazi svaki dan, sve više ćemo osjećati razne tegobe i ekološke posljedice

- s obzirom na sva dosadašnja saznanja o štetnom djelovanju elektromagnetskog smoga na čovjeka, životinje i šume nužno je provesti zaštitu, i to u dvije faze:
  1. ograničavanjem povećanih jakosti tih polja
  2. provedbom mjera za smanjenje jakosti tih polja

- osnovne veličine polja u NF području glede bioloških efekata uvijek su se dobivale iz podataka o gustoćama struje
- na frekvencijama iznad 100 kHz ($f > 100$ kHz) pragovi pobude živčanih i mišićnih stanica, a posebno drugih, toliko su visoki, da od bioloških efekata apsolutno dominira zagrijavanje tkiva strujama induciranim prodorom elektromagnetskog polja
- zato se u zadnje vrijeme udomaćila uporaba veličina SAR (Specific Absorption Rate, specifična stupnja apsorpcije elektromagnetskog zračenja), koji je jednak:

$$SAR = \frac{\partial P}{\partial m} = \frac{\sigma}{\rho} E^2 = \frac{1}{\sigma \rho} j^2$$

- prvi izraz jednak je derivaciji deponirane snage po masi tkiva
  - σ = specifična vodljivost tkiva
  - ρ = gustoća tkiva
  - E = efektivna vrijednost električnog polja
  - j = gustoća promjenjivih struja
- **SAR** je energetska veličina i kao takvo načelo može biti izmjeren kalorimetrijskom metodom, izbjegavajući mjerenje polja, što je na ovim frekvencijama u blizini raspršenog objekta dosta težak zadatak
  - novi zaštitni standardi u radiofrekventnom i mikrovalnom opsegu bazirani su listom na ograničenju upravo veličine SAR, koju valja zamijeniti, ne ovisi samo parametrima polja već i o električnim svojstvima tkiva.

Utjecaj električnih i magnetskih polja na okoliš i zdravlje

- u posljednjih nekoliko godina sve je izraženiji porast gustoće različitih mikrovalova koji potječu od:
  - radiodifuzije
  - televizije – zemaljske i satelitske
  - sve većeg broja navigacijskih vojnih i meteoroloških radarskih sustava
  - te mnoštva različitih aparata i uređaja u industriji, kućanstvima i uredima
- svi ti mikrovalovi u biosferi su stvorili toliku gustoću da su u ekologiji s pravom nazvani elektromagnetski smog
- elektromagnetski (EM) spektar zračenja obuhvaća:
  - ionizirajuća (radioaktivnost, izbija elektrone iz atoma)
  - neionizirajuća zračenja
- pojam elektrosmog u širem smislu obuhvaća sva područja neionizirajućih zračenja u golemom elektromagnetskom spektru od statičkih polja preko polja ekstremno niskih frekvencija (ELF), radiofrekvencija (RF) do polja najviših frekvencija ultraljubičastog (UV) svjetla

- izvori tehnički proizvedenih električnih, magnetskih i elektromagnetskih polja su praktički svi električki i elektronički uređaji i postrojenja:
  - Radiofonija svih valnih dužina
  - Mobilne radioveze (mobitel)
  - Odašiljači (TV i radio tornjevi, lokalni odašiljači)
  - Radari (zrakoplovi)
  - Elektrane, trafostanice, dalekovodi
  - Kućna električna (televizori, bojleri, mikrovalne pećnice isl.)
  - Prijevozna sredstva (tramvaji, elek. željeznice)
  - Industrijske promjene (ekoliza)
  - Sustavi osiguranja od provala (banke itd.)
  - Medicinske primjene (tomografija itd.)
- čovjek je stalno izložen magnetskom polju zemlje čija jakost u našem geografskom području iznosi oko 50 mikrotlesla
- statičko magnetsko polje na polovima je jače nego na ekvatoru
- 1997. "Uredba o elektromagnetskim poljima" popularnije zvan "Zakon o elektrosmogu"

Tehnička zračenja

- tehnička zračenja su ona zračenja koja se javljaju iz umjetnih izvora
- ionizirajuća i neionizirajuća zračenja
- pod pojmom tehničkog zračenja podrazumjevamo elektromagnetsko zračenje koje stvara svaki uređaj koji se napaja električnom energijom, odnosno sva pripadajuća instalacija: dalekovodi, trafostanice, prekidači u našim domovima
- s obzirom na sva do sada poznata štetna djelovanja elektromagnetskog polja i ultravisokih frekvencija elektromagnetskog smoga na čovjeka, životinje i šume, nužno je poduzeti provedbu određenih mjera zaštite:
  1. ograničavanje jakosti tih polja
  2. provedba mjera za smanjenje jakosti tih polja

Zakon o elektrosmogu – 1997.

- razlozi:
  1. veliki nagli razvoj telekomunikacijskog tržišta (fiksne i mobilne telefonije)
  2. proširenje brzih željezničkih linija kroz Njemačku
  3. stvaranje prekograničnih veza između njemačkih opskrbljivača energijom i njihovih europskih partnera
  4. razvoj elektrodistribucijskih sustava
- elektrodistribucijski sustavi uništavaju šumu
- električna struja ubija korjenski dio biljke